

1

Llojet e sistemeve dhe klasifikimi i tyre. Sistemet e Informacionit.
Qeverisja me resurset e informacionit dhe roli strategjik i tyre.

Çka është sistemi informativ:

2

Kombinim i organizuar i:

- Njeriut,
 - Hardverit,
 - Softverit,
 - Rrjeteve komunikuese,
 - Resurseve të dhënave,
 - Mënyrës së punës dhe procedurave,
- i cili furnizon, merr, transformon dhe shpërndan informatat mbrenda organizatës, dhe sipas nevojës edhe i këmben ato me rrethinën.

Detyra e sistemit informativ është që:

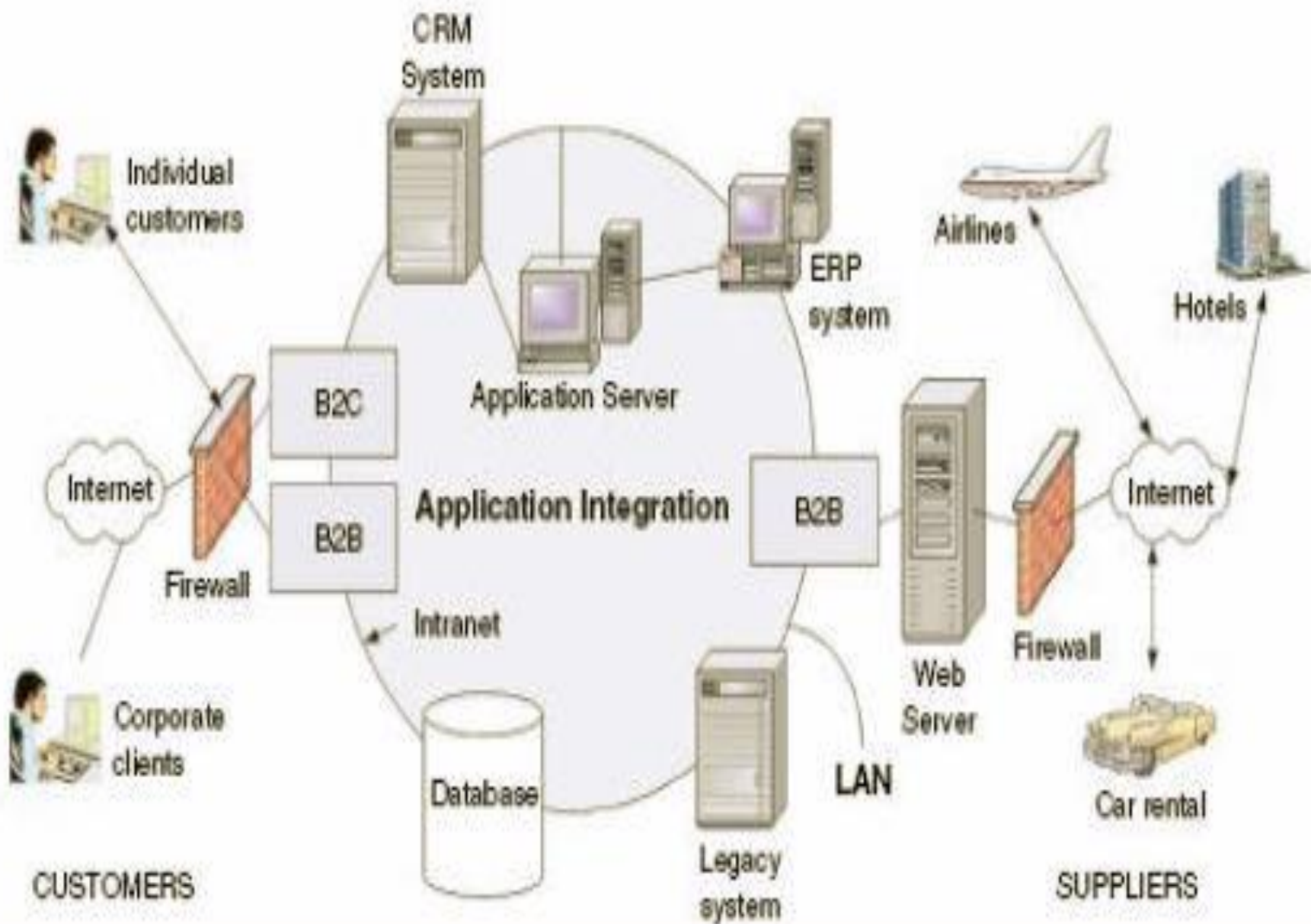
3

- Të përshkruajë në mënyrë të drejtë dhe saktë informatat atyre që kanë nevojë për to, në kohën e duhur, në vëllimin/sasinë e nevojshme dhe në formatin më të përshtatshëm.

Mund të themi që sistemi informativ (SI), kryen këto detyra:

- Mbledhë të dhënat,
- Përpunon të dhënat,
- Furnizon me të dhëna dhe informata,
- U shpërndan të dhënat dhe informatat shfrytëzuesve

- SI bashkëkohore – kryejne edhe funksionet vijuese të ashtëquajtura “Data mining eskavim / gjurmim i të dhënave”,
 - çka nënkupton kërkimin e lidhjeve ndërmjet të dhënave dhe informatava pasuese të cilat nuk janë të dukshme në mënyrë direkte, dhe në bazë të kësaj gjenerimin e informatave të reja – njohurive të reja.

Arkitektura on-line e n je agjensioni turistik

- Nga figura e mësipërme mund të vërehen komponentet të cilat e karakterizojnë çdo sistem informativ (SI):

1. Hardware – paisjet;

- a) të gjitha komponentet fizike të cilat shfrytëzohen për përpunimin e informatave,
- b) makinat, mediumet e të dhënave, paisjet periferike,

2. Software – zgjedhjet programore;

- a) softverët sistemor,
- b) softverët aplikativ dhe procedurat.

3. **Lifeware** – potenciali njerëzor i cili punon me SI – qoftë si informatikantë apo shfrytëzues të zakonshëm

- Shfrytëzuesit e fundëm (End users): njerëzit të cilët e shfrytëzojnë SI apo informatat nga SI,
- Profesionistët e SI (IS specialists): njerëzit të cilët e zhvillojnë dhe e mbirëmbajnë SI.

• 4. **Orgware** – modeli organizative, i cili i ndërlidh tri komponentet paraprake në një tërësi të pajtueshme dhe funksionale

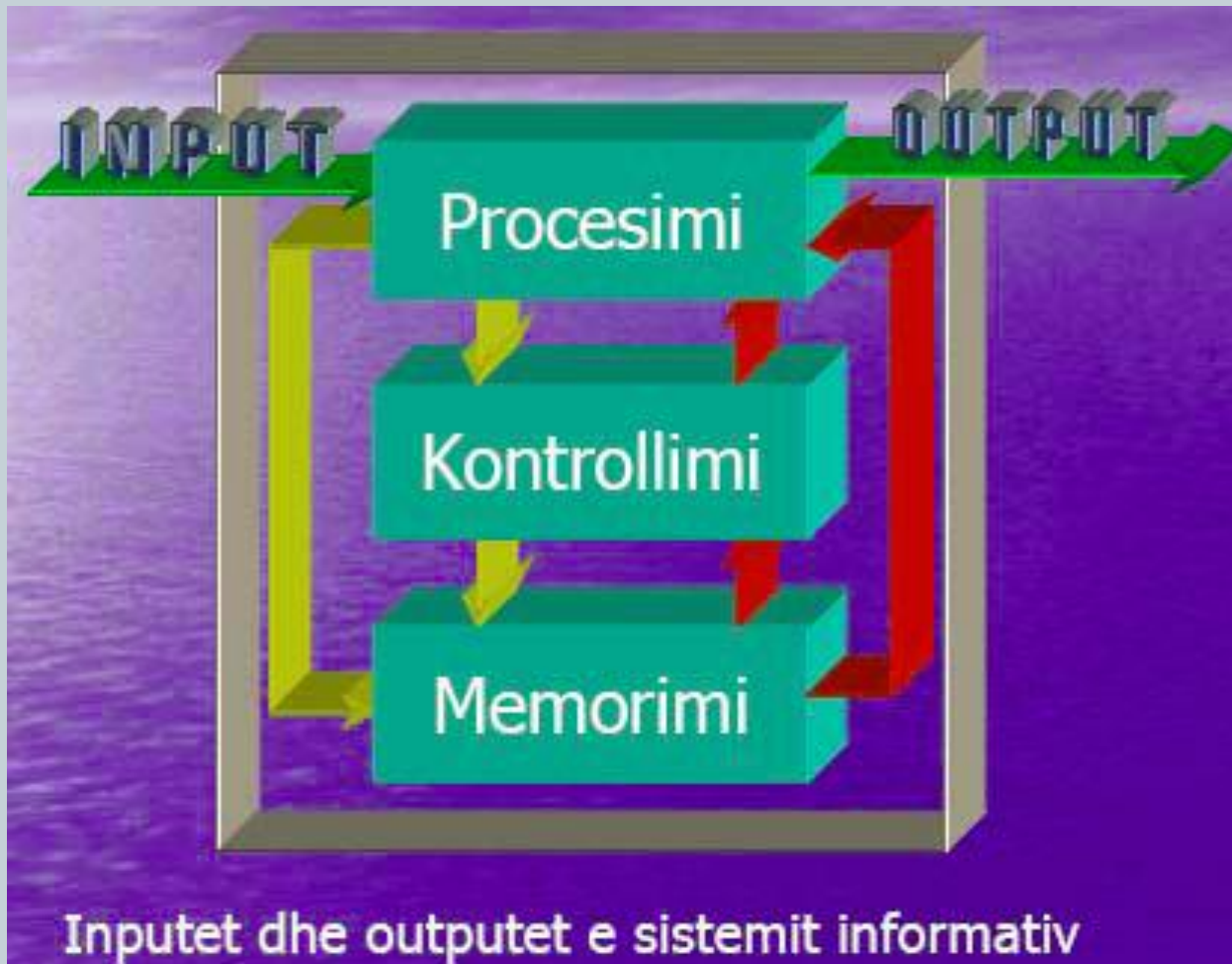
- **Netware** – kanalet komunikuese të ndërlidhjes së të gjitha elementeve të sistemit në një tërësi;
 - **Interneti** - është rrjet ([ang.:network](#) me mundësi për kyçje publike të rrjeteve të ndërlidhura kompjuterike, që transmetojnë të dhëna ([ang.:data](#)) të caktuara duke përdorur [Internet protokollin \(IP\)](#) standard.
 - **Intraneti** - është një rrjet privat kompjuterësh me hyrje të kufizuar vetëm për një organizatë, por që përdor të njëjtat rrugë dhe forma pune që ka edhe Interneti
 - ✦ **.com** - commercial per qellime me permbajtje tregetare,
 - ✦ **.org** – organization,
 - ✦ **.edu** - education dhe
 - **Ekstranet** - është një rrjet kompjuterik që mundëson qasje të kontrolluar nga jashtë të intranetit të një organizate, përdoren për raste specifike të përdorimit, duke përfshirë biznes-me-biznes (B2B)
- Rrjetet telekomunikuese.

- Këtyre komponenteve të SI mund tua bashkangjishim edhe:
- **Resurset e të dhënave (Data Resources)**, Njohuritë mbi transaksionet afariste, përpunimin dhe organizimin e të dhënave, bazën e të dhënave.
- **Të dhënat (Data)** janë shënime të papërpunuara mbi dukuritë fizike ose transaksionet afariste,
- **Informata (Information)** janë të dhënat e përpunuara të shndërruara që kanë përmbajtje të kuptueshme dhe të shfrytëzueshme për shfrytëzuesin

- **Shembull:**
- Të dhënat për shitjen janë emërtimet e artikujve, sasia, çmimet etj
- •Informatat e shitjes janë sasia e shitjes sipas artikujve, vendi i shitjes.

Inputet dhe outputet e SI

11

- **INPUTET:** aktivitetet e lidhura me pranimin/mbledhjen e të dhënave
- **PËRPUNIMI** i të dhënave në informata: llogaritja, rregullimi, sortimi, klasifikimi etj
- **OUTPUTET:** dalja e produktit informativ; porositë, lajmërimet, formularët, grafiqet
- **FURNIZIMI I RESURSEVE ME TË DHËNA:** baza e të dhënave dhe deponimi i të dhënave
- **RREGULLIMI I SISTEMIT:** lidhja rivepruese për vlerësim.

- **SI** përdoren në të gjitha fushat e jetës dhe të veprimtarisë njerëzore → duke filluar le të themi nga sinjalizuesit e timit e deri te kartotekat dhe katalogjet e librave në biblioteka.
- Nuk ka kuptim nocioni **SI** pa përdorimin e kompjuterëve
- **SI** të përkrahura me përdorimin e kompjuterëve quhen (computer based information systems **CBIS**)
- **TI** paraqet infrastrukturën e **SI**

Në tabelën vijuese janë dhënë mundësitë që na ofrojnë SI

14

MUNDËSITË QË NA OFROJNË SI	
TABELA	Kryerja e llogaritjeve matematikore të mëdha për një kohë relativisht të shkurtër
	Sigurimi i një komunikimi të shpejtë dhe të saktë, e me këtë edhe bashkëpunimin mbrenda dhe ndërmjet kompanive
	Furnizon me sasi të madhe të dhënave dhe informatave me anë të cilave punohet shpejt dhe duke zënë një hapësirë të vogël
	Sigurojnë mbledhje/shpërndarje të shpejtë nga vende të ndryshme
	Realizojnë interpretimin e një sasive shumë të madhe të informatave
	Rritje të efektivitetit dhe efikasitetit të punës të shumë njerëzve në grupe punuese nga një apo më shumë vende pune
	Automatizimin e shumicës së proceseve

SISTEMET INFORMATIVE (SI) DHE TEKNOLOGJIA INFORMATIVE (TI)

15

SI paraqet bashkësinë e komponenteve dhe resurseve të domosdoshme për përshkrimin e funksioneve në ndonjë organizatë,

TI paraqet hardeverin, softverin, të gjitha llojet e rrjeteve dhe udhëheqjen/dirigjimin me të dhënat,

TI i mundëson SI që ta realizoj funksionin e sajë,

- Teoritikisht, SI mund të jetë i mbështetur në punën me shumë dokumenta të letrës
→ashtu siç ka qenë në të kaluarën jo të largët,
- Ashtu siç kemi thënë edhe më heret ne do të trajtojmë në këtë kurs me SI të mbështetura nga TI (Computer-Based Information Systems - CBIS)

- **Computer Hardware Technologies**, përfshijnë lloje të ndryshme të kompjuterëve me përmasa të ndryshme, sisteme mainframe, paisje hyrëse dhe dalëse, paisje për krijim të dhënave të cilat i mbështesin, etj.
- **Computer Software Technologies**, përfshijnë sistemet operative, web faqet, programet për komunikim dhe bashkëpunim afarist, aplikacione për biznes, aplikacione për udhëheqje të proceseve prodhuese etj.

- **Telecommunications Network Technologies,** përfshijnë mediat telekomunikuese, hardverët dhe softverët e nevojshëm për sigurimin e qasjes me dhe pa tela, si dhe për përkrahje të qasjes në internet, rrjetet private etj,
- **Data Resource Management Technologies,** përfshijnë softverët sistemor për udhëheqjen e bazës së të dhënave për zhvillim, qasje dhe mirëmbajtjen e të dhënave të organizatës.

TI- FAKTOR KYÇ PËR MBËSHTETJEN E BIZNESIT

18

Realizimi i pëparësisë konkurruese – rritjen e vlerës së prodhimit apo shërbimit për shfrytëzuesin/blerësin përfundimtar krahasuar me atë të konkurentit.

Shfrytëzoheni teknologjinë për:

- Arritjen e përsosshmërisë operative, iniciativave kryesore afariste,
- Përmirësimin e procesit të marrjes së vendimeve,
- Transformimin e organizatës/re-inxhinieringu i biznesit

STRUKTURA E NJOHURIVE PËR SI

19

Struktura e rekomanduar e njohurive të SI, për profesionista të biznesit
(sipas James A. O'Brien)

ÇKA DUHET TË DIJË SECILI PROFESIONIST NË BIZNES PËR SI

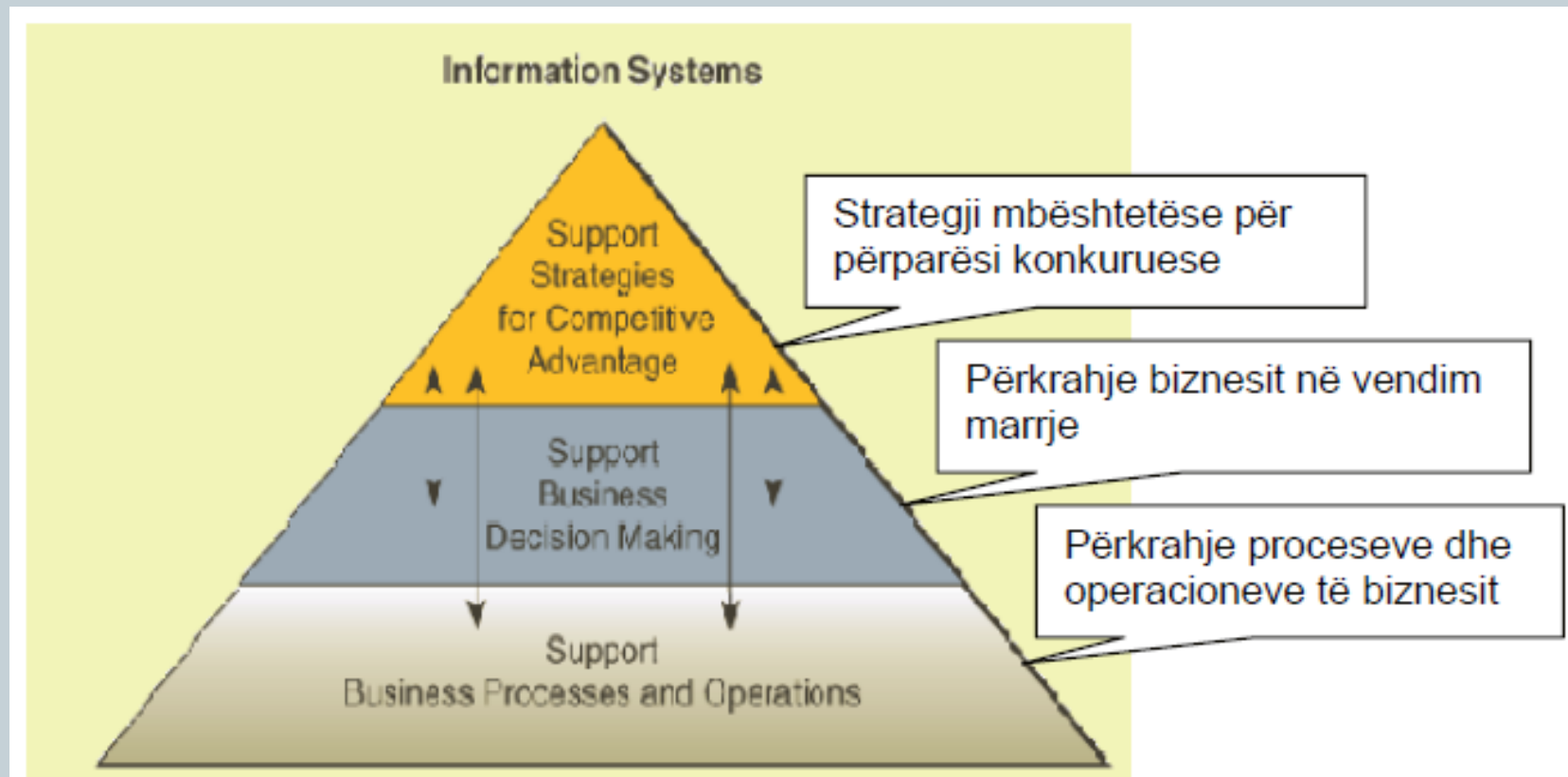
20

- **Kuptimet bazike:** kuptimet e sjelljes/reagimit, kuptimet teknike, afariste dhe menaxheriale,
- **Bazat e teknologjisë informative (TI):** Hardware, software, rrjetat, udhëheqja me të dhënat dhe teknologjia e bazuar në internet,
- **Mundësitë e aplikacioneve afariste:** kryesisht mënyrën e shfrytëzimit të SI mbrenda organizatës,
- **Rëndësinë e sigurisë së SI:** sigurinë e të dhënave në të gjitha nivelet, bazat ligjore, etj.

- **Si të udhëhiqen projektet dhe zhvillimi/qasja e TI:** si të planifikohet, zhvillohet dhe implementohet SI dhe ajo që ka të bëjë me TI, vlerësimi i kualitetit të tyre, me qëllim të përmbushet strategjia afariste.
- **Cilat janë kërkesat e udhëheqjes:** cila është mënyra më efektive dhe më etike për shfrytëzimin e TI

ÇKA I OFRON SI BIZNESIT

22

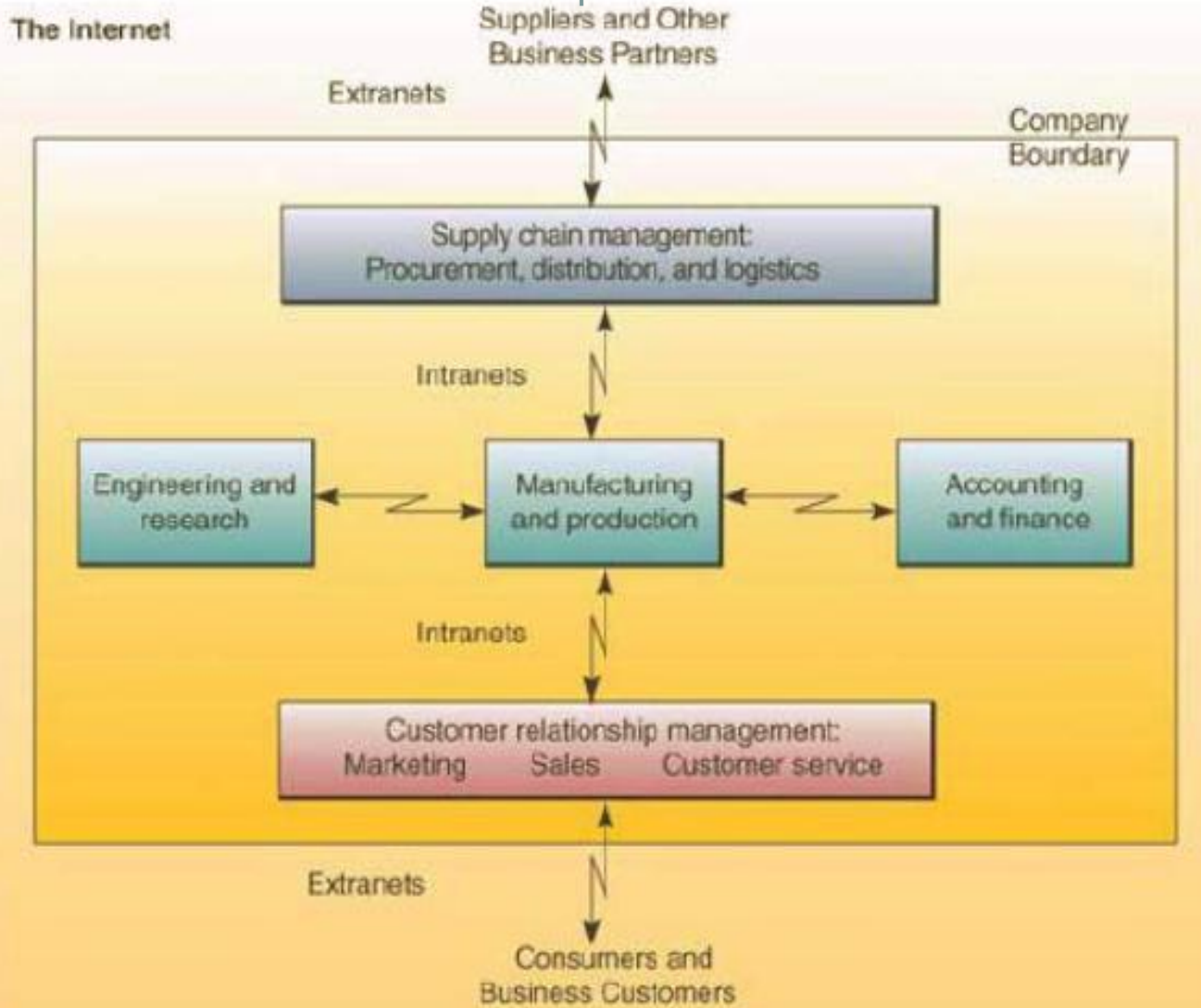
RRITJA E RËNDËSISË SË PËRDORIMIT TË SI PËRGJATË VITEVE

23

Infrastruktura e TI për E-BIZNESIN

24

LLOJET E SI

25

- **SISTEMET PËR MBËSHTETJE TË OPERACIONEVE**

Çka bëjnë?

- Me sukses bëjnë përpunimin e transaksioneve afariste,
- Udhëheqin proceset industriale,
- Përkrahin komunikimin dhe bashkëpunimin,
- Azhurojnë bazën e të dhënave të organizatës

LLOJET E SISTEMEVE QË MBËSHTESIN OPERACIONET

26

Sistemet që mbështesin transkacionet (Transaction Processing Systems):

- Regjistrojnë dhe i përpunojnë transakcionet e biznesit, P.sh.: përpunimi i shitjes, sistemet për inventarizim, sistemet llogaritare;

Sistemet për udhëheqje të proceseve (Process Control Systems):

- Përcjellja dhe udhëheqja me procese fizike,
- P.sh.: në rafinerinë e naftës sensorët shfrytëzohen për përcjelljen e proceseve kimike.
- Sistemet për bashkëpunim

DY MËNYRAT E PËRPUNIMIT TË TRANSAKCIONEVE

27

Përpunimi grupor (Batch Processing):

- Akumulon transaksionet për një kohë të caktuar dhe bën përpunimin periodik të tyre,
- P.sh.: banka përpunon çeqet në grup të pranuarra deri në orën 20:00,

Përpunimi online – në kohë reale (Online Processing):

- Bën përpunimin e menjëhershëm të transaksioneve, P.sh.: banka përpunon menjëhere transaksionet në bankomat.

SISTEMET PËR MBËSHTETJE TË MENAXHMENTIT- MSS (management support systems)

Çka bëjnë?

- Sigurojnë infomatat dhe përkrahin marrjen e vendimeve të suksesshme menaxheriale.

LLOJET E SISTEMEMEVE MSS

29

Management Information Systems (MIS):

U ofrojnë lajme dhe aspekte të ndryshme vështrimi menaxherëve,

P.sh.: lajme për analizën e shitjes ditore, etj.

Decision Support Systems (DSS):

Ofrojnë mbështetje interaktive me rastin e sjelljes së vendimeve (raste speciale),

P.sh.: çka –nëse analiza (what-if-analysis) për të përcaktuar se ku të shpenzohen mjetet për shpallje

- **Executive Information Systems (EIS):**
- Ofrojnë informata paragjyqese për ekzekutiv dhe menaxherë,
- Sigurojnë qasje të shpejtë kohore dhe informata strukturore në trajtë të lajmit;
- P.sh. gjendja mbi prodhueshmërinë e ndonjë prodhimi.

SISTEMET SPECIALE MBËSHTETËSE

31

Sistemet speciale mbështesin:

- Operacionet afariste,
- Marrjen e vendimeve menaxheriale.

Sistemet eksperte(Expert Systems):

- Ofrojnë këshilla eksperte,
- P.sh. aplikimin e këshilltarit kreditor, aplikimi i këshillave për vërtetimin e prishjeve të automjeteve, etj.

- **Sistemi për udhëheqje me njohuri (Knowledge Management Systems):**
- Mbështet krijimin, organizimin dhe shpërndarjen e njohurive afariste nëpër organizatë,
- P.sh.: qasja në intranet me operatorët më të mirë afarist.

NDARJA E SISTEMEVE SIPAS QËLLIMIT

33

Sistemet afariste funksionale (Functional business systems):

- Të drejtuara në operacione dhe aplikacione menaxheriale për funksionet biznesore bazike,
- P.sh. përkrahje kontabilitetit, financave dhe marketingut

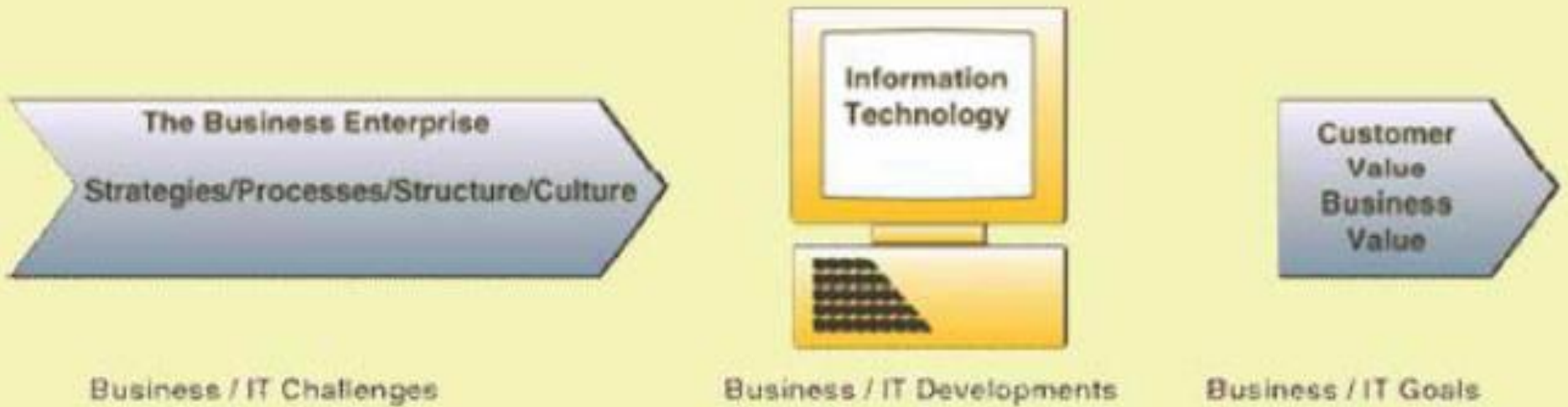
Sistemet strategjike informative (Strategic information systems):

- Përkrahje në përfitimin e përparësisë në aspektin e konkurrencës më të madhe;
- P.sh. përcjellja e dërgesave, e-tregëtia, web sistemet,

Sistemet informative ndër-funksionale (Cross-functional information systems): Sistemet të cilat janë kombinime të disa llojeve të SI, Sigurojnë mbështetjen e një numri më të madh të funksioneve.

KËRKESAT DHE RASTET E TI

34

MASAT E SUKSESIT TË SI

35

Veprimtaria,

- Minimizimi i shpenzimeve,
- Minimizimi i kohës,
- Minimizimi i nevojave për resurse informative,

Prodhimësia,

- Si ti mbështesim strategjitë afariste,
- Në cilën mënyrë fuqizohen proceset afariste,
- Në cilën masë përmirësohet struktura organizative dhe kualiteti,
- A rriten të ardhurat e shfrytëzuesve të vlerave të afarizmit.

FAZAT E UDHËHEQJES ME PROJEKTE

36

KONCEPTI CHANGE MANAGEMENT

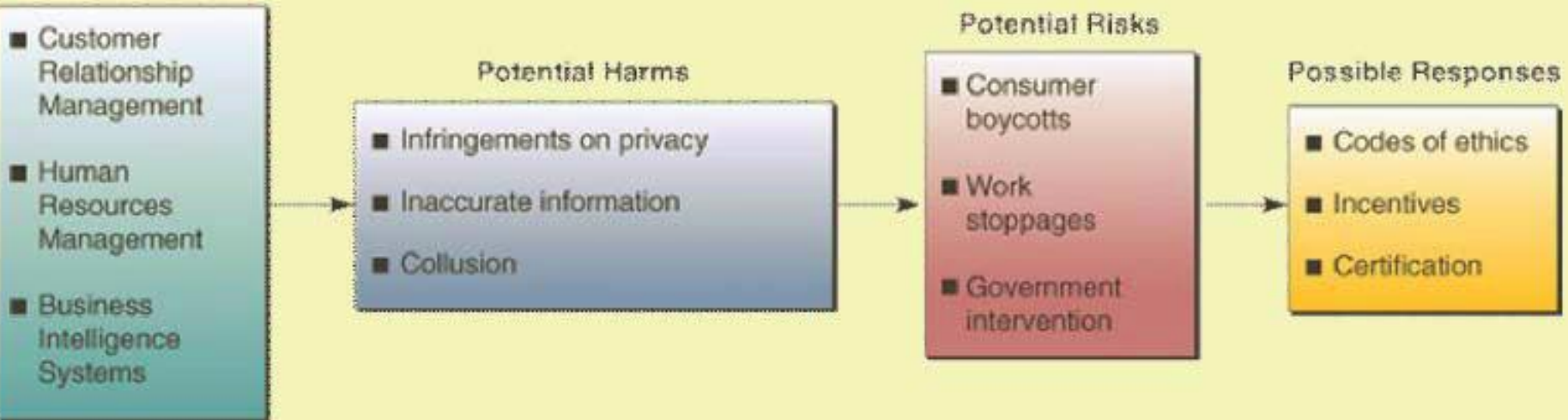
37

KËRKESAT ETIKE TË PËRDORIMIT TË TI

38

Applications of IT

ETIKA DHE SIGURIA

- • Etika duhet të jetë në rendin e parë,
- • Ashtu edhe siguria dhe privatësia.

PËRGJEGJËSIA ETIKE

40

Cila mënyrë e përdorimit të TI konsiderohet e pa pranueshme, dhe si ky përdorim i shkakton dëm individit dhe shoqërisë,

- Mbledhja e informatave të cilat nuk duhet ti mbledhim ose mos dhënja e llogarisë për sigurinë dhe privatësinë e shfrytëzuesit/konsumatorit,

Cila është mënyra e rregullt e përdorimit të internetit dhe resurseve të oragnizuara të TI?

P.sh. hulumtimi i web faqeve jo të rrezikshme, dërgimit të e-mailave jo të ndaluar, mbledhja legale e të dhënave dhe informatave nga web faqet- për çështje biznesi etj,

- **Si mund të mbrohemi nga kriminaliteti kompjuterik?**
- Me përdorimin e antivirusve, antispyware, veglave anti spam, anjëhere të mos i përgjigjemi phishingut etj.

TRENDET E PUNËSIMIT TI

42

- Shpenzimet e zhvillimit të aplikacioneve dhe të gjitha SI afariste viteve të fundit kanë sjellur deri te përzierja e qendrave të zhvillimit të zgjidhjeve programore në Indi, Kinë, Iran, Kore etj,
- Sa më shumë që kompanitë e zhvillojnë zgjerimin e përdorimit të TI, edhe më shumë punë të reja dhe tërheqëse lindin çdo ditë,
- Gjithmonë ka mungesë për ekspertë të kualifikuar për SI,
- Përparimi i vazhdueshëm në fushën e TI, kërkon ndryshimin e vazhdueshëm të kompetencave të vendit të punës, pra kërkon kompetenca të reja, kjo për të punësuarit nënkupton perspektivë të mirë dhe vend tërheqës pune.

- **Profesionet më me prespektivë deri më 2012, në shumicën e vendeve të botës do të jenë:**
 - Analist të sistemit,
 - Ekspert për siguri në fushën e SI,
 - Administrator i bazës së të dhënave,
 - Ekspertë të ndryshëm në fushën e inteligjencës artificiale,
 - Pozicione të ndryshme menaxheriale,
 - Ekspertë të rrjetit.

PËRMBLEDHJE

44

- **SI paraqesin:**

- Fushën kryesore funksionale të afarizmit,
- Kontribut të rëndësishëm të veprimtarisë dhe efikasitetit, prodhimtarisë së të punësuarve, përmirësimin e shërbimeve dhe kënaqësi më të mëdha shfrytëzuesve të SI,
- Burimin kryesor të informatave dhe mbështetje për sjelljen e vendimeve efektive,
- Përkushtim dhe detyrim për zhvillimin e prodhimeve dhe shërbimeve konkurente në ekonominë globale,
- SI ofrojnë raste dinamike dhe të njohura për karrierë të individëve,
- Nuk mund të paramendohet afarizmi i sotshëm pa SI.

